

TÜRKİYE- BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ İLİŞKİLERİ*

Ayten MEHMED**

ÖZ

Türkiye-BAE ilişkileri 1970'lerden itibaren yükselen bir seyir izlemiştir. Özellikle 2000'li yıllarda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler önemli ölçüde gelişmiştir. Ancak Arap Baharı süreci ile beraber bölgesel rekabet ön plana geçmiş, iki ülke Mısır, Suriye, Libya, Somali ve diğer Ortadoğu ülkelerinde karşı karşıya gelmişlerdir. Günümüzde Türkiye ve BAE, bu ülkelerde farklı askeri/siyasi grupları destekleyerek nüfuzunu artırmaya ve siyasi/ ticari kazanımlar elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu çalışmada yaşanan bu sürecin dinamikleri ve iki ülkenin dış politikasında gelişen çıkar farklılıkları “ karmaşık tehdit tanımlama ” modeli ile incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, BAE, Arap Baharı, işbirliği, rekabet*

JEL Kodları: *N45, N35, F50, Z18*

TURKEY-UNITED ARAB EMIRATES RELATIONS

ABSTRACT

Turkey-UAE relations have been on a rising trend since the 1970s. Especially in the 2000s, economic relations between the two countries improved significantly. However, regional competition came to the fore with the Arab Spring process, and two countries encountered in Egypt, Syria, Libya, Somalia and other Middle Eastern countries. Nowadays, Turkey and the UAE, are trying to increase their influences and obtain getting political / commercial benefits in these countries by supporting different military / political groups. In this study, the dynamics of this process and the differences of interests in foreign policies of the two countries were analyzed by “complex threat identification” model.

Keywords: *Turkey, UAE, Arab Spring, cooperation, competition*

JEL Codes: *N45, N35, F50, Z18*

---

* Bu makale Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü'nde devam etmekte olan “Körfez İşbirliği Konseyi Devletlerinin Dış ve Güvenlik Politikalarının Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde İncelenmesi: BAE, Katar, ve Kuveyt Örneği” konulu doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

** Araştırma Görevlisi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail; ayten.mehmed@giresun.edu.tr

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 5 Şubat 2020

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 16 Mart 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 24 Nisan 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

1. GİRİŞ

Türk Dış Politikasında, Ortadoğu bölgesine yönelik politikalar istikrarsız bir yapıya sahip olmuş, dönemsel gelişmeler doğrultusunda şekillenmiştir. Özellikle Türkiye'nin ABD ile ilişkileri ve ABD'nin Ortadoğu politikası, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının temel dinamiklerini belirlemiştir. Nitekim Körfez'in küçük monarşileri ile doğrudan ikili ilişkilerin gelişiminde ABD'nin yönlendirmeleri önemli bir faktör olmuş, ancak zamanla ikili ilişkilerde ekonomi boyutu ön plana geçmiştir. 1980'li yıllarda ihracata dayalı ekonomik sisteme geçen Türkiye için petrol zengini Körfez devletleri önemli bir pazar olarak görülmüştür. Bağımsızlığını yeni kazan BAE için ise 1970'li yıllarda Irak ve Suudi Arabistan, 1980'li yıllarda İran tehdidine karşı rejim güvenliğini sağlama ve uluslararası alanda görünürlüğünü artırmak ön planda olmuştur. Ancak bu dönemde Türkiye ile Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) bölgesel politikalarında paralellik gözlemlense de karşılıklı ikili ilişkiler ekonomik boyutta kısıtlı kalmış, siyasi ilişkiler geliştirilememiştir.

2000'li yıllarda ise Irak'ın işgali sonrası yaşanan gelişmeler her iki devlet açısından güvenlik sorunlarını beraberinde getirmiş, ortak bölgesel politikalar geliştirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Her iki devlet de Irak işgali sonrasında Körfez bölgesinde oluşan güç boşluğundan tehdit olarak algılamış, bu boşluğu doldurmaya yönelik ortak adımlar atmıştır. Ancak Arap Baharı ile beraber iki devletin tehdit algısında değişimler yaşanmıştır. Türkiye çoğunlukla demokratik dönüşümü desteklerken BAE, bölgede Siyasal İslam'ın güçlenmesini geleneksel yönetimlere karşı tehdit olarak görmüş, statükonun korunmasından yana tavır almıştır. Her iki ülkenin sürece kendi çıkarları doğrultusunda müdahale girişimleri ise tarafları karşı karşıya getirmiştir.

Bu makale, Türkiye ve BAE arasındaki ilişkilerin Arap Baharı süreci ile beraber farklılaşan tehdit algılamaları nedeniyle gerilediği iddia etmektedir. Ancak bu süreçte sadece küresel/ bölgesel güç dengeleri değil, devlet yapısı ve lider özellikleri de önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle ikinci bölümde dış politikada tehdit algısı üzerine teorik bir çerçeve sunulmuş, üçüncü bölümde BAE'nin bir devlet olarak ortaya çıkışı ve devlet yapısına kısaca göz atılmıştır. Ardından Türkiye-BAE ilişkileri ilk dönem, 2003 Irak işgali sonrası ve Arap Baharı sonrası dönemler olmak üzere ayrı başlıklarla incelenmiştir.

2. DIŞ POLİTİKADA TEHDİT ALGISI

Dış ve güvenlik politikalarında tehdit algısını gündeme getiren ilk çalışmalardan birisi Stephen Walt'ın *The Origins of The Alliances* adlı çalışması olmuştur. Walt, bu eserinde Ortadoğu bölgesinde 1955-1979 döneminde yapılan ittifakları inceleyerek uluslararası ittifakların kurulmasında tehdidin, ideolojinin ve dış yardımın rolünü incelemiştir (Walt, 1990). Bu çalışma ile Walt, uluslararası ilişkilerde dengelemenin peşine takılmadan daha fazla olduğu, ekonomik ve askeri kapasitenin yanında tehdit algısının uluslararası ittifaklarının kurulmasını belirleyen önemli bir faktör olduğunu ileri sürmüştür

(Walt, 1990: 179). Walt tehdit seviyesini belirleyen değişkenleri ise toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırganlık kapasitesi ve saldırganın niyeti şeklinde sıralamıştır. Bu değişkenlerden yola çıkarak Walt, devletlerin daha zayıf tarafa destek vererek değil, daha saldırgan güce karşı ittifaklar kurarak uluslararası dengeyi korumaya çalıştığını ileri sürmüştür. Ancak Walt, tehdit algılanmasında sürecinde elitlerin/ liderlerin saldırgan niyet algısını bir birleşen olarak sunsa da hesaplanması zor olduğunu ileri sürerek kapsamlı bir açıklama yapmaktan kaçınmıştır (Walt, 1990: 147-180).

Diğer yandan 1990'lerden itibaren inşacı yaklaşımın realist okula etkisi Ortadoğu çalışmalarında da görülmüş, liderlerin tehdit algısı ve rejim güvenliği gibi birim ve devlet düzeyindeki çalışmalar artmıştır. Bu bağlamda Steven R. David “omnibalancing” kavramı üzerinden gelişmekte olan ülkelerin sadece dış güvenlik dengelerini değil, iç siyasi dengeleri de dikkate alarak dış politika kararları aldığını ileri sürmüştür. David'e göre üçüncü dünya liderlerinin esas amacı iktidarda kalmak olduğu için kendilerini korumak adına devlet/ ulusal çıkarlardan vazgeçe bilmekte ve bu doğrultuda dış politika yürüte bilmektedir (David, 1991). Stephen Walt'ın tehdit dengesi kavramından yola çıkan David Priess ise karar vericilerin niyet algısının önemine vurgu yapmıştır. Buna göre Körfez devletleri sadece İran'ın salt askeri gücünden değil, kendi ülkelerinde İran destekli muhaliflerden de tehdit algılamaktadır (Priess, 1996). Nitekim Scott Cooper da David Priess'in tezinden yola çıkarak Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin (KİK) oluşumunda rejime karşı tehdidin önemini vurgulamış, ancak sadece İran destekli Şii muhaliflerin değil, diğer muhalif grupların da rejimler tarafından tehdit olarak algılandığını ileri sürmüştür (Cooper, 2003).

Neo-klasik realist yazar Steven Lobell ise sistemsal tehditlerin öncelikli olduğunu ancak bölgesel ve ülke içi tehditlerin de dış politika karar verme sürecinde dikkate alındığını ileri sürmüştür. (Lobell, 2009: 43). Lobell'in “karmaşık tehdit tanımlama” modeline göre bölgesel güçler için sistemsal tehditler büyük güçlerden ve onların bölgesel dinamiklere etkisinden doğmaktadır. Bölgesel tehditler ise bölgesel güçlerin materyal güç kapasitesindeki değişimlerden ortaya çıkmaktadır. Ancak büyük güçlerin bölgesel güç dağılımını etkileyecek müdahaleleri (örneğin Irak'ın işgali) bölge devletleri için yeni tehdit ve fırsatlar doğurmaktadır (Lobell, 2009: 49). Nitekim Lobell'a göre iç politika ile dış politika arasında bir konumda olan dış politika yöneticileri sadece sistemsal/ bölgesel tehditleri değil, rejime yönelik iç tehditleri ve iç dengeleri de gözetmektedir. Bu nedenle devletler bir düzeyde (devlet içi/ bölgesel/ küresel) politika yürütürken diğer yüzeyi hedef alabilmektedir (Lobell, 2009: 51). Bu çalışmada da Lobell'in “karmaşık tehdit tanımlama” modelinden hareketle Türkiye ve BAE'nin tehdit tanımlama süreçleri incelenmiştir.

3. BAE'NİN DOĞUŞU VE DEVLET YAPISI

BAE'nin bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışı çok yakın bir tarihte gerçekleşse de federasyona bağlı şeyhliklerin oluşması 19.yüzyıla dayanmaktadır. Bu dönemden itibaren günümüz BAE topraklarında tüccar aileler ve kabileler ile yapılan ittifaklar (bağlılık yemini) ile yönetici emirlikler/ şeyhlikler (Abu Dabi'de el-Nahyan, Dubai'de el-Maktum, Şarika'da ve Rasü'l Hayme'de el-Qasimi, Füceyre'de el-Şarqi, Acman'da el-Nuaimi, Ummül Kayveyn'de el-Muallah) ortaya çıkmaya başlamıştır (Onley ve Khalaf, 2006: 191-192). Buna karşılık dönemin başat deniz gücü haline gelen İngiltere, deniz ticaret yollarını korumak adına bölgede güçlenen Qawasim kabilesine yönelik saldırılar düzenlemiş, 1820'de yenerek yerel emirliklerle ikili anlaşmalar imzalamıştır (UAE Government, 15.07.2019). Bu anlaşmalara göre emirlikler denizde barışı sağlamayı ve büyük gemiler ve sahil boyunca tahkimat yapmamayı taahhüt etmişlerdir. 1853 yılında imzalanan Süresiz Deniz Barışı Anlaşması ile ise emirliklerin denizdeki düşmanlıkları tamamen durdurması ve bir deniz ateşkesini kabul etmesi sağlanmıştır. Bu anlaşma dizisi, bölgenin "Mütareke Devletleri" (Trucial States) olarak adlandırılmasına neden olmuştur (UAE Government, 15.07.2019). Nitekim İngiltere'nin girişimleri devam etmiş, 1880'de Bahreyn, 1891'de Maskat Sultanlığı, 1892'de Mütareke Devletleri ve 1899'de Kuveyt ile İngiltere'nin dış politikada kontrolünü öngören koruma antlaşması imzalamıştır (Akyıldız vd., 2014: 32-33). Bu dönemden itibaren, emirlikler İngiltere'nin dış politikası doğrultusunda hareket etmişlerdir. Nitekim Birinci Dünya savaşı sonrasında Suudi Arabistan'ın yayımlacı politika izlemesi ve emirliklere yönelik toprak ve egemenlik talepleri, İngiltere korumasını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda 1927 yılında İngiltere Abdulaziz bin Suud ile imzaladığı Cidde Antlaşması ile İbn Suud'u Hicaz Kralı ve Necd ile ona bağlı bölgelerin sultanı olduğunu kabul etmiş, karşılığında küçük şeyhliklerle / emirliklerle dostça ilişkiler geliştirme sözünü almıştır (Yerasimos, 2009: 235).

Ancak İkinci Dünya savaşının ardından önemli ölçüde güç kaybeden İngiltere, 1968 yılında askeri maliyetleri öne sürerek 1971 yılına kadar Körfez bölgesinden tamamen çekileceğini açıklamıştır. İngiltere'nin korumasının eksikliğini gidermek için bölge devletleri tek bir federasyon altında birleşme sürecine başlamış, ancak bu süreç üç yıl süren görüşmelerin sonunda kısmen başarılı olmuştur. 1971 yılında 6 şeyhlik (Abu Dabi, Dubai, Şarika, Füceyre, Acman, Ummül Kayveyn) Birleşik Arap Emirlikleri federasyonunu kurmuş, ardından 10 Şubat 1972'de Rasü'l Hayme de federasyona katılmıştır. Yeni kurulan federasyonda ülke topraklarının %84'ne ve petrol üretiminin %90'na sahip Abu Dabi Emirliği başat hale gelmiştir.² Bu nedenle kuruluşundan itibaren başkanlık görevi Abu Dabi (el-Nahyan) emirliğine, başbakanlık ise ticaret merkezi olarak ortaya çıkan Dubai (el-Maktum) emirliğine verilmiştir. Nitekim en yüksek yürütme organı olan Federasyon Yüksek Konseyi, bütün emirlikler yöneticilerinden oluşsa da karar vermede sadece Abu Dabi ve Dubai veto hakkına sahip

² Dubai %5, Sharajah %5, Ras Al-Khaimah %3,16, Fujairah %1,5, Umm Al Qaiwain %1, Ajman %0,3 toprağa sahiptir (UAE Government, 15.07.2019).

olmuştur. Diğer devlet organlarının etkisi ise sınırlı kalmış, dış politikada da Abu Dabi emiri ve BAE başkanı Şeyh Zayed bin Sultan el-Nahyan esas karar verici olarak ortaya çıkmıştır. Yasama ve yürütmenin tek bir elde toplanması, dış politikada da lider unsurunu ön plana geçirmiştir. (Almezaini, 2012: 36-40).

Ancak diğer şeyhlikler dış devletlerle doğrudan ilişkiler geliştirmek konusunda kısmi serbestiyete sahip olmuş, bu nedenle emirliklerin dış politikada farklı çıkar algılamaları oluşmuştur (Almezaini, 2012: 37). Örneğin ticaret merkezi haline gelen ve önemli İran diasporası bulunan Dubai Emirliği için İran önemli bir ortak görülürken Rasü'l Hayme'ye ait adaların (Büyük ve Küçük Tumb adaları) İran tarafından işgal edilmesi nedeniyle bu emirliğin İran ile ilişkisi kısıtlı kalmış, Irak ile yakın ilişkiler geliştirmiştir (Congressional Research Service, 2019: 11). Şarika emirliği ise Suudi Arabistan ile daha yakın ilişkiler kurmuştur. Bu durum, tehdit algılama sürecinde elit fikir birliğini ve elit uyumunu zayıflatmıştır.

Tablo 1. BAE Ülke Bilgileri

	Yüzölçümü (Km ²)	Toplam Nüfus 2018	GSMH 2018 (Milyar ABD Doları)	Dünya Petrol Rezervi Payı
BAE	83,600	9,630.96	414,18	%5,8

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/country/ united-arab-emirates?view=chart> (12.01.2020).

BAE'nin dış politika sürecini etkileyen diğer bir unsur ise devleti içi tehditler olmuştur. 1960-1970'li yıllarda bölgede yayılan sosyalist akımlar rejime yönelik tehdit olarak görülmüştür. Mısır kökenli Müslüman Kardeşler (İhvan) hareketi, bu tehditlere karşı kalkan olarak kullanılmış, örgütün BAE'de 1974 yılında el-İslah adlı yerel şubesini açmasına izin verilmiştir. Dubai Emiri Şeyh Raşid el-Maktum, örgütün finansmanını sağlarken, Şeyh Muhammed bin Halife el-Maktum örgütün yönetim kurulu başkanı, Rasü'l Hayme şeyhi Said Abdullah Salman kurucu üyelerinden olmuştur. (Hedges ve Cafiero, 2017: 135-138). Ancak 1990'li yıllardan itibaren el-İslah ülke içinde demokratik reformlar yapılmasını talep etmiş, BAE'nin monarşi yönetim yapısını eleştirmiştir. Nitekim İhvan BAE'nin Irak'a yönelik politikasına ve ülkedeki ABD üslerine karşı çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda bürokraside ve emirlikler nezdinde giderek güçlenen el-İslah örgütü tehdit olarak görülmeye başlanmıştır (Freer, 2015). BAE yetkilileri, el-İslah üyelerinin faaliyetleri hakkında kısıtlamalar getirmiş ve sonunda hareketin üyelerinin kamu görevlisi olmasını yasaklamıştır (Hedges ve Cafiero, 2017: 138). İhvan'ın etkin olduğu Rasü'l Hayme emirliği BAE'nin örgüte karşı baskı politikasına karşı çıkmış, emirlik ile merkez arasında gerilim artmıştır. Bu dönemden itibaren Abu Dabi için İhvan dış politikada da temel

sorunlar biri haline gelmiş, örgütün gücü diğer bölge ülkelerinde de kısıtlanmaya çalışılmıştır (Freer, 2015).

4. İLK DÖNEM TÜRKİYE-BAE İLİŞKİLERİ

BAE kuruluşunun ardından kısa sürede Türkiye tarafından tanınmış; Türkiye 1979 yılında, BAE ise 1983 yılında Büyükelçilik açmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 10.08.2019). Bu dönemden itibaren Türkiye ve BAE ile ilişkiler sınırlı kalsa da ABD ile ilişkiler ve Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler her iki tarafın da dış politikasında ortak etkilere neden olmuştur. Bu yıllarda her iki devlet de Batı ittifakı içerisinde yer almış, ancak ABD ile ilişkiler kırılmalı bir yapıya sahip olmuştur. ABD, Körfez’de İngiltere’nin boşluğunu doldurmak adına Nixon Doktrini de olarak bilinen “Çifte Sütun” (Twin Pillars) stratejisi izleyerek, İran ve Suudi Arabistan monarşilerine destek vermiştir. Her iki devlet ile sınır sorunları yaşayan diğer Körfez devletleri ise ABD’nin bu politikası olumlu karşılamamıştır. Nitekim bağımsızlığın ardından Şeyh Zayed, iç ve dış siyasette Arap kimliğini ön planda tutmuş, diğer Arap devletlerin desteğini garanti ederek olası işgal veya nüfuz kurma girişimlerini önlemeye çalışmıştır (Almezaini, 2012: 36-17). Bu bağlamda Arap-İsrail Sorunu BAE dış politikasında önemli yer edinmiştir. BAE, Arap-İsrail savaşının ardından 1973’te Petrol İhraç Eden Arap Devletleri’nin petrol üretiminin azaltılması ve bazı ülkelere petrol ambargosu uygulamasında yer almıştır.

Diğer yandan 1960’lı yıllarda başlayan Kıbrıs Sorunu ile beraber ABD-Türkiye arasında da ilişkiler gerilmiş, Türkiye çok taraflı dış politika uygulamaya başlamıştır. Bu bağlamda Ortadoğu (ve Sovyet bloku) ülkeleri ile ilişkilerini geliştiren Türkiye, 1976 yılında İslam Konferansı Örgütüne üye olmuştur. Nitekim bu dönemde Türkiye’nin Arap-İsrail Sorununa yönelik politikasında da değişim yaşanmış, 1967 Arap-İsrail Savaşı’nda Filistinli mültecilerin durumunu eleştirmiştir. Türkiye 1973 Arap-İsrail Savaşı’nda ise açık şekilde Arap ülkelerini desteklemiş, SSCB’nin Mısır ve Suriye’ye destek vermesi için hava sahasını açmıştır. Bunun karşılığında ise petrol ambargosu Türkiye’ye uygulanmamıştır (Hassan, 2008: 924).

Ancak 1979 yılında yaşanan İran İslam Devrimi, hem Türkiye ve BAE’nin ABD ile ilişkilerine hem de ikili ilişkilerine yeni boyut kazandırmıştır. Devrimin ardından İran’ın “ruhani lideri” olarak yönetimi ele geçiren Ayetullah Humeyni, Müslüman halkaları laik rejimlere karşı ayaklanmaya ve gerçek İslami ilkeleri benimseyen rejimleri kurmaya davet etmiştir. Bu durum Türkiye ve BAE için tehdit olarak görülmüş, ABD’nin koruyuculuğu önemli hale gelmiştir. Nitekim devrimin ardından yeni İran rejiminin ABD karşıtı söylemleri ve yaşanan rehine krizi ABD’nin de güvenlik endişelerini güçlendirmiştir. Aynı yıl SSCB’nin Afganistan’ı işgal etmesinin sonucunda 23 Ocak 1980’de Carter Doktrini ilan edilmiştir. Doktrinde *‘herhangi bir dış gücün Basra Körfezi bölgesini kontrol etme girişiminde bulunması, ABD’nin hayati çıkarlarına bir saldırı şeklinde değerlendirilecek ve böyle bir*

saldırı askeri güç dâhil gerekli her türlü aracın kullanılması yoluyla püskürtüleceği' benimsenmiştir (USA Presidency, 10.07.2018). Bu bağlamda ABD, Ortadoğu'daki konumunu güçlendirmek adına bölgedeki müttefikleri arasındaki sorunları çözmeye ve ilişkilerini sıkılaştırmaya başlamıştır. ABD'nin yeni stratejilerinin uygulama alanlarından biri de gelişmelere paralel olarak stratejik önemi artan Türkiye olmuştur. ABD, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla Türkiye'yi liberal ekonomik politikalar izlemeye yönlendirmiştir. Böylelikle bu kurumların da etkisi ile Türkiye, 24 Ocak 1980'de ithal ikameci kalkınma modelinden vazgeçerek Türk piyasasını dünya piyasası ile bütünleştirme kararı almıştır (Aydın ve Aras, 2004: 107). Ayrıca İran'ın ardından Türkiye'de de rejim değişikliğinin yaşanmasını istemeyen ABD, ülkedeki sağcı ve solcu gruplar arasındaki çatışmaların şiddetlenmesi nedeniyle 12 Eylül Darbesini desteklemiştir. Böylelikle Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasında ABD'nin ağırlığı yeniden artmıştır.³

BAE ise ortak İran tehdidine karşı diğer Arap devletleri (Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Umman) ile beraber 1982'de Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) kurmuştur. Daha önce sınır sorunları nedeniyle çatışmacı ilişki yaşanan bu devletler, ortak tehdit (İran) karşısında işbirliği yapmak zorunda kalmışlardır (Barnett ve Gause, 1998: 169-172). Bu bağlamda BAE, Suudi Arabistan ile uzun zamandır devam eden sınır sorunlarına rağmen sınır ve güvenlik antlaşması imzalamıştır. Ayrıca 1987 yılında KİK nezdinde istihbarat teşkilatları arasında işbirliği, rejimlere yönelik propagandanın önlenmesi ve suçluların sınır dışı edilmesi gibi işbirliğini öngören anlaşma imzalanmıştır. Bu dönemden itibaren BAE'nin güvenlik politikasında bölgesel ittifak bağlantısı ve dolayısıyla Körfez Kimliğine dayalı dış politika seçimleri ön plana geçmiştir (Legrenzi, 2011).

Türkiye ve BAE'nin dış politikasında yaşanan bu gelişmeler ikili ilişkilere de yansımıştır. İhracata dayalı ekonomik modele geçen Türkiye için genel olarak Körfez bölgesi önemli pazar olarak görülmüştür. BAE açısından ise 1980 yılında başlayan İran-İran Savaşı ile beraber Körfez bölgesinin güvenliği için NATO üyesi Türkiye ile işbirliği önemli hale gelmiştir. Nitekim Türkiye ve BAE arasındaki en üst seviyede resmi ziyaretler bu dönemde yapılmaya başlamıştır. Şeyh Zayed 8 Ağustos 1984 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in daveti üzerine Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında Şeyh Zayed'in gündeminde ise güvenlik konuları ön planda olmuş, "Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde barışın gerçekleşmesi için itici bir güç olduğunu" vurgulamıştır (Gümüsoğlu, 08.09.2019). Görüşmeler sırasında (09.08.1984 tarihinde) Ekonomik ve Teknik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya istinaden iki ülke arasında Karma Ekonomik Komisyonu oluşturulmuş, yıllık toplantılar düzenlenmeye başlanmıştır (Resmi Gazete, 1984). Türkiye tarafından ise Kenan Evren, 12 Kasım 1985 tarihinde BAE'yi ziyaret etmiştir. Şeyh Zayed de Kenan Evren'i Abu Dabi'de askeri

---

³ Bu dönemde darbe hükümeti daha önceki dönemde kabul edilmeyen SEİA'yı (Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması) onaylamış, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına yeniden dönmesine göz yummuştur (Oran, 2008: 38-40).

havaalanında karşılamış, ona BAE'nin en büyük onur nişanı olan 'Birlik Nişanı' vermiştir (Gümüšoğlu, 08.09.2019).

Tablo 2. Türkiye-BAE Dış Ticaret Tablosu (1980-1985)

YILLAR	İHRACAT (ABD Doları)	İTHALAT (ABD Doları)
1980	2.384.331	67.099.228
1981	6.594.730	33.404
1982	21.241.866	422.758
1983	20.819.148	6.655
1984	23.434.726	41.633
1985	119.470.506	4.433.240

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri Dinamik Sorgulama, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> (05.08.2019).

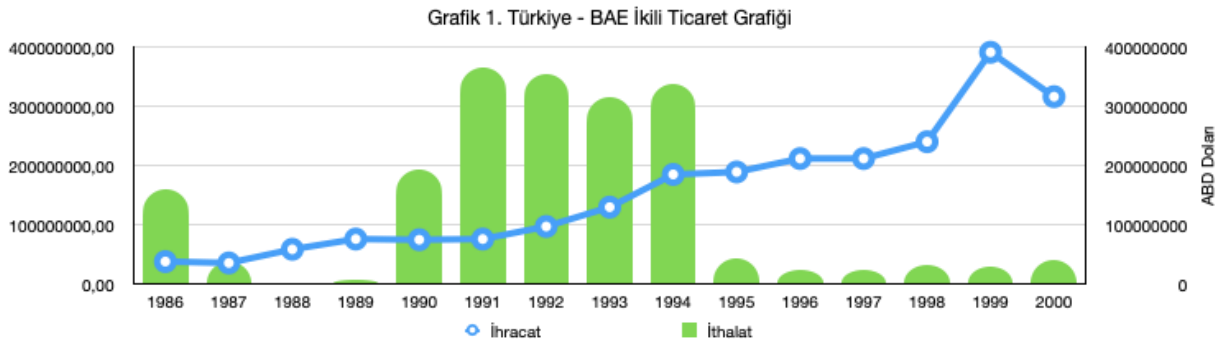
Nitekim iki ülke İran-Irak Savaşına yönelik paralel politika izlemiş, tarafız kalarak süreci kendi lehlerine çevirmeye çalışmıştır. Savaşın ilk yıllarında İran üzerinden geçen geleneksel ticari yolların kapanmış, böylelikle Türkiye, İran ve Irak'ın Avrupa'ya çıkışını sağlayan tek ülke haline gelmiştir. Ayrıca Suriye'nin İran ile ittifak nedeniyle Irak ile boru hattını kapatması ve Basra'daki tanker savaşları Türkiye'yi, petrol ihracı için de önemli çıkış kapısı haline getirmiştir (Gundogan, 2003: 3). Ancak 1982'den itibaren İran'ın Irak topraklarını işgal etmesi ve Irak yönetimine karşı Kürt silahlı grupları desteklemesi, Türkiye açısından yeni güvenlik sorununun oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle Türkiye Irak'a yönelik desteğini giderek artırmış, 1986 ve 1987'de Kuzey Irak'taki teröristlere yönelik operasyonlar düzenlemiştir (Gundogan, 2003: 6). BAE de tarafsızlığını ilan etmesine rağmen İran tehdidin baskın olması nedeniyle Irak'a daha yakın bir tutum benimsemiş, kredi desteğinde bulunmuştur (Rubin, 1989: 127). 1986 yılında İran'ın Irak'ın güneyindeki Faw'ı ele geçirmesi sonucunda ise BAE'nin desteği daha açık hale gelmiş, İran'ı ekonomik olarak yıpratmak için diğer Arap devletleri ile beraber petrol üretimini artırmıştır (Takeyh, 2010: 375).

Diğer yandan 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali bölgedeki dengeyi yeniden değiştirmiştir. İşgali kınayan iki ülke de BM müdahalesini desteklemiştir. Türkiye Irak'ın kuzeyine yönelik askeri operasyonlara (Huzuru Temin Harekatı 1, Huzuru Temin Harekatı 2) katılırken BAE,

Irak'ın güneyindeki operasyonlara lojistik destek vermiştir.⁴ Bu dönemden itibaren BAE, uluslararası ittifak bağlantısının ağırlık vererek ABD başta olmak üzere Batılı devletlerle (İngiltere, Fransa) ilişkilerini önemli ölçüde geliştirmiştir. BAE, ABD ile 25 Temmuz 1994'te Savunma ve İşbirliği Anlaşması (SİA) imzalamış, Cebel Ali Limanı, el-Zafra Hava Üssü ve Fuceyre'deki deniz üssü Irak'a yönelik operasyonlarda kullanılmıştır (Congressional Research Service, 2019: 18). Ancak BAE'nin Batı yanlısı politikası toplum nezdinde hoşnutsuzluğa ve İslami radikalleşmeye neden olmuştur. Bu süreçte sadece İhvan değil, el-Kaide örgütü de ülkede sempati kazanmıştır.

ABD'nin Irak'a yönelik uyguladığı çevreleme politikası Türkiye için de yeni güvenlik sorunlarını beraberinde getirmiştir. Türkiye Irak'a Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatmak zorunda kalmış, Irak'a uygulanan ambargo nedeniyle dış ticarete önemli kayıp (20 Milyar ABD Doları) yaşamıştır (Aykan, 1996: 352). Ayrıca Kürt nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı 36. Paralelin kuzeyinin uçuşa yasak bölge olarak ilan edilmesi, bölgenin ayrılıkçı terör faaliyetlerinin merkezine çevrilmesine neden olmuştur. Nitekim artan terör saldırılarının sonucunda Türkiye komşu Arap devletlerine (Irak ve Suriye) yönelik güvenlikçi politikalar izlemeye başlamıştır (Aykan, 1996: 353). Ancak Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde yaptığı operasyonlar ve askeri alanda İsrail ile işbirliğine yönelmesi, Arap dünyası ile ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Bu durum BAE ilişkilerine de yansımış, ikili ilişkiler 1980'li yıllardaki ivmesini kaybetmiştir. Bu yıllarda Karma Ekonomik Komisyonu toplantıları da seyrekleşmiş, 1991 yılında düzenlenen dördüncü toplantının ardından, beşinci toplantı ancak 1998 yılında düzenlenebilmiştir (Resmi Gazete: 2019). Bu dönemde ikili ticaret hacmi artsa da BAE'nin Türkiye'nin ihracatındaki payı azalmıştır.

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri Dinamik Sorgulama, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> (05.08.2019).

5. IRAK'IN İŞGALİ SONRASI TÜRKİYE-BAE İLİŞKİLERİ

11 Eylül 2001 yılında ABD gerçekleşen terör saldırısının ardından, Ortadoğu'daki varlığını artırmış, bu süreçte Türkiye ile iş birliği önemli hale gelmiştir. "Radikal İslam" karşısında "İlmli İslam" modeli geliştirmeye çalışan ABD için demokratik sisteme sahip Türkiye rol model olarak görülmüştür.

⁴ ABD'nin girişimleri ile Nisan 1991'de 36.paralelin kuzeyini, 1992'de ise 32. Paralelin güneyi uçuşa yasak bölge ilan edilmiş, iki bölgede de sürekli operasyonlar düzenlenmiştir (CENTCOM, 17.08.2019).

Nitekim 2002 yılında Türkiye’de İslami Demokrat kimliğini benimseyen AK Parti iktidara gelmiştir (Ekşi ve Erol, 2018: 16). Ancak Mart 2003’te Türkiye’nin Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak’a gönderilmesini ve Amerikan askerlerinin ülkeden geçişini öngören tezkereyi (Irak Tezkeresi) kabul etmemesi Türkiye-ABD ilişkilerinde olumsuz etkiye neden olmuştur. Nitekim AK Parti iktidarı 1997-2002 İsmail Cem’in dışişleri bakanlığı döneminde kısmen temeli atılan çok boyutlu dış politika yürütmeye çalışmıştır. Türkiye bir yandan Avrupa Birliği’ne üyelik için girişimleri hızlandırırken diğer yandan Ortadoğu ve Balkanlar’a yönelik ilgisini artırmıştır (Parlar Dal, 2012: 248). Bu bağlamda yumuşak güç (soft power) ve kamu diplomasını etkin bir şekilde kullanılmıştır. Nitekim Türkiye’nin bir Arap devletine yönelik işgalde yer almaması, bölgedeki Arap toplumu nezdinde olumlu bir imaja sahip olmasına neden olmuştur. Ayrıca daha önceki dönemlerde Ortadoğu’daki sorunlara uzak duran Türkiye, bölgede Suriye ve İsrail, Filistin ve İsrail, Hamas ve El Fetih arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır.

Bu dönemde BAE’de de lider değişikliği yaşanmış, 2004 yılında Şeyh Zayed’in vefatının ardından Halife bin Zayed federasyon başkanı olmuştur. Devlet başkanlığının sorunsuz bir şekilde devri rejim meşruiyeti için önemli bir gelişme olarak görülmüştür. Bunun yanında petrol fiyatının artışına paralel olarak BAE’nin ekonomik gelirleri de artmıştır. Zenginleşen ülke, dış yardımlar ve uluslararası yatırımlar gibi yumuşak güç unsurlarını uygulayarak uluslararası kamuoyunda görünürlüğünü ve bölgedeki nüfuzunu artırmaya çalışmıştır (Ulrichsen, 2017).

Diğer yandan işgal sonrasında Irak’ta yaşanan gelişmeler hem Körfez ülkeleri hem de Türkiye açısından güvenlik endişelerine yol açmıştır. İşgalinin ardından Irak’ın merkezi güç zayıflamış, ülkenin bölünmesi gündeme gelmiştir. Türkiye Irak’ın kuzeyinde bağımsız Kürdistan devletinin kurulmasını istemezken Körfez ülkeleri de ülkedeki Şii elitin İran desteği ile güçlenmesinden tehdit algılamıştır (Yeşilyurt, 2018: 24). Bu koşullarda Türkiye ve Körfez’deki Arap devletleri ortak adımlar atmaya yönelmişlerdir. Türkiye’nin öncülüğünde NATO’nun 2004 yılındaki İstanbul Zirvesinde KİK ülkelerini Irak’tan kaynaklanan terör saldırılarından korumak adına İstanbul İşbirliği Girişimi başlatılmıştır. Girişime Bahreyn, Kuveyt ve Katar’ın yanında BAE de katılmıştır. Ayrıca 2008 yılında Türkiye-KİK Yüksek Seviyeli Stratejik Diyalog mekanizması kurulmuş, bölge politikalarında koordinasyon sağlanmıştır (Yeşilyurt, 2018: 25).

Tablo 3. Türkiye-BAE İkili Ticaret (1.000 \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2007	3.240.940	470.092	3.241.410	+3.240.470
2008	7.975.400	691.202	8.666.602	+7.254.198

2009	2.896.572	667.857	3.564.429	+2.228.715
2010	3.332.885	698.421	4.031.306	+2.634.464
2011	3.706.654	1.649.456	5.356.110	+2.057.198
2012	8.174.607	3.596.545	11.771.152	+4.578.062
2013	4.965.630	5.384.468	10.350.098	-418.838
2014	4.655.710	3.253.024	7.908.734	+1.402.686
2015	4.681.255	2.008.690	6.689.945	+2.672.565
2016	5.406.993	3.701.153	9.108.146	+1.705.840
2017	9.184.157	5.546.921	14.731.078	+3.637.236
2018	3.138.220	3.780.736	6.918.956	-642.516

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/bae/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>, (15.08.2019).

Bu dönemde ekonomi, Türkiye'nin genel Ortadoğu'ya yönelik politikasında önemli bir boyutu oluşturmuştur. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2004'te Cidde'de gerçekleşen Ekonomik Forumda Erdoğan, "Artık dünyada siyaset ekonomiye yön vermiyor. Ekonomi siyasete yön veriyor. Öyleyse bu ekonomik münasebetleri çok daha fazlasıyla geliştirmemiz gerekiyor. Kaldı ki Ortadoğu'da, aramızdaki bağı çok daha farklı bir konuma oturtmamız lazım. Bu münasebetlerde ciddi bir üst değer bulmamız gerekiyor. Alt değerlerde tıkanır kalırsak bunu geliştiremiyoruz. Ama o üst değeri bulup ortak paydayı buna oturtursak ben inanıyorum ki; Ortadoğu bölgesi bu beklenen sıçramayı süratle yapacaktır" demiştir (Erdoğan'dan güven çağrısı..., 2004). 2005 yılında Türkiye ve KİK arasında Ekonomik İşbirliği Çerçeve Antlaşması imzalanmış, Ekonomik İşbirliği Ortak Komitesi kurulmuştur. BAE'nin yaklaşık 1 Trilyon ABD Doları değerine sahip Abu Dabi ve Dubai Yatırım Fonlarının da Türkiye'ye ilgisi artmıştır. Bu çerçevede 28 Eylül 2005'de Türkiye Cumhuriyeti ve Birleşik Arap Emirlikleri Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma" imzalanmıştır (Resmi Gazete, 2011). Böylelikle 2005 yılına kadar BAE'nin Türkiye'ye yatırım tutarı sıfır iken bu yıldan itibaren büyük artış göstermiştir. Ayrıca Türkiye-BAE İş Konseyi kurulmuş, Türkiye BAE'nin hem ihracat hem de ithalatında ilk on ülkeden biri haline gelmiştir. Nitekim AK Parti döneminde Türkiye turizm alanında da Körfez ülkelerinin ilgisini çekmiş, son on yılda 500.000'den fazla BAE vatandaşı Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Oxford Gulf and Arabian Peninsula Studies Forum, 2017).

Tablo 4. Türkiye-BAE Karşılıklı Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon ABD Doları)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Türkiye	1	2	14	29	18	11	4	34	23	114	28

BAE	1.625	1.548	183	148	6	104	89	52	176	115	80
-----	-------	-------	-----	-----	---	-----	----	----	-----	-----	----

Kaynak: "Turkey-GCC Trade and Business Relations" (2017), **Oxford Gulf and Arabian Peninsula Studies Forum.**

Ancak kamu diplomasisi uygulayan Türkiye'nin hükümet dışı unsurlarla ilişki kurması BAE tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bu bağlamda İhvan örgütü ayrışmada önemli unsur olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda belirtilen nedenlerle İhvan'ı tehdit olarak gören BAE, örgütün diğer ülkelerde meşru siyasal aktör olarak ortaya çıkmasına karşı çıkmıştır.⁵ Buna karşılık Türkiye, Ortadoğu'da nüfuzunu yaymak için İhvan'ı önemli araç olarak görmüş, örgütün Ortadoğu ülkelerinde siyasal katılımını desteklenmiştir. Bu bağlamda Türkiye 2006 parlamento seçimlerinde Filistin'de İhvan kökenli Hamas'ın iktidara gelmesini desteklerken, BAE Hamas- Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) çatışmasında FKÖ'nün yanında yer almıştır. Gazze'de Hamas'ın güçlenmesinin ardından FKÖ temsilcisi Muhammed Dahlan BAE'ne sığınmıştır (Özkızılcık, 2018). Nitekim 2009 sonrasında Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerin gerildiği bir dönemde BAE'nin Ürdün, Suudi Arabistan ve Mısır ile beraber İsrail ile ilişkileri normalleştirmeye yönelik adımlar atması iki devletin bölgesel politikalarda ayrışmanın ilk adımları olmuştur.⁶ Gelişen bu çıkar ayrışması, Arap Baharı ile beraber daha görülür hale gelmiştir.

Diğer taraftan Barack Obama liderliğindeki ABD'nin Ortadoğu bölgesinden çekilmeye yönelik adımlar atması, BAE'nin uluslararası ittifak bağlantılarını çeşitlendirme yolu seçmesine neden olmuştur (Sherwood, 2017: 201-216). Bu bağlamda Çin ve Rusya ile ilişkilerin geliştirmeye başlamış, çeşitli ülkelerle silah antlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca bu durum BAE'nin enerji arzını (Hürmüz ve Bab'ül Mandap boğazları ve Süveyş kanalı) ve deniz ticaret yollarını kontrol altına alma yönünde adımlar atmaya ve bölgesel ittifak ilişkisini (Suudi Arabistan) güçlendirmeye yönlendirmiştir. Nitekim veto hakkı bulunan Dubai emirliği yaşadığı finansal kriz sonucunda Abu Dabi'nin finansal desteğine (80 Milyar ABD Doları) ihtiyaç duymuş, emirliğin dış politikadaki gücü kısıtlanmıştır (Mason, 2018: 96). Böylelikle Abu Dabi emiri Halife bin Zayed'in sağlık sorunları nedeniyle veliaht prens Muhammed bin Zayed el-Nahyan'ın BAE dış politikasında etkinliği gözle görülür bir şekilde artmıştır.

6. ARAP BAHARI SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE-BAE İLİŞKİLERİ

2010 yılının sonunda Tunus'ta hükümet karşıtı halk gösterileri başlayan Arap Baharı süreci iki devlet arasındaki ilişkilerin kırılma noktası olmuştur. Tunus'un ardından hemen hemen bütün Kuzey

⁵ Washington Enstitüsü tarafından 2014 yılında gerçekleştirilen kamuoyu araştırmasında BAE vatandaşlarının üçte birinin İhvan Hareketi'ne sempati duyduğu ortaya çıkmıştır (Özkızılcık, 2018).

⁶ Dönemin Veliyaht Prens Abdullah'ın öncülüğünde Suudi Arabistan, Arap Barış Girişimi Planını ortaya atmıştır. Mart 2007'de Arap Ligi'nin Riyad zirvesinde detaylandırılan bu plana göre Arap Ligi'nin 22 üyesi İsrail'i tanıyacak, bunun karşılığında da İsrail 1967 sınırlarına geri çekilecektir. Bu bağlamda barış sürecini yönetmek için Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve BAE'i dörtlü mekanizma yaratarak düzenli istişarelerde bulunmuşlardır (Bahgat, 2008: 317).

Afrika ve Ortadoğu'ya (MENA) yayılan süreçte Türkiye ve BAE karşı taraflarda yer almışlardır. Sürecin başında Türkiye, bölgede demokrasiyi destekleme söylemleri ile otoriter ortakları arasında seçimde ikilem yaşamıştır (Parlar Dal, 2012: 258). Özellikle Libya'da Kaddafi yönetimine yönelik 19 Mart 2011'de NATO müdahalesine karşı çıkan Türkiye bölgedeki muhalifler tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Bu baskının da etkisiyle bölgedeki fırsatları kaçırmak istemeyen Türkiye, Katar ile işbirliği yaparak Tunus, Libya, Mısır, Suriye'deki ayaklanmalarda İhvan bağlantılı grupları desteklemiştir.

Diğer yandan Arap Baharı Körfez bölgesine de sıçramış, Bahreyn, Kuveyt, Umman ve Suudi Arabistan'da rejim karşıtı gösteriler ve çatışmalar yaşanmıştır (Lawson ve Legrenzi, 2017). BAE'de protestolar yaşanması da reform çağrısı yapılmış, el-İslah'ın faaliyetleri yeniden artmıştır (Freer, 2015). Bu süreçte ülke içindeki muhalefeti sindiren BAE, bölgede statükonun korunmasından yana olan Suudi Arabistan, Bahreyn ve Mısır ile ortak adımlar atmış⁷, ancak Libya ve Suriye örneğinde görüldüğü gibi bölgede güç ve prestij kazanmak için fırsatlardan da yararlanmaya çalışmıştır.

Türkiye ve BAE arasındaki çıkar farklılığı özellikle Mısır'da önemli ayrılmaya neden olmuştur. Mısır'da 2011'de yaşanan "devrim" in ardından Müslüman Kardeşler kökenli Muhammed Mursi cumhurbaşkanı olarak seçilmiş, Türkiye ve Katar yeni hükümete silah ve maddi destekte bulunmuşlardır (Nuruzzaman, 2015: 230). Buna karşılık, BAE (ve Suudi Arabistan) devrime karşı çıkmış, Mursi hükümetini yıpratmaya yönelik politikalar uygulamıştır. Nitekim ikili Temmuz 2013'te gerçekleşen askeri darbeyi destekleyerek Abdulfettah Sisi yönetimine finansal yardımda bulunmuşlardır (Werr, 2013). Türkiye ise darbe hükümetini tanımamış, Sisi'yi katliam yapmakla suçlamıştır. Buna karşılık BAE Dışişleri Bakanı, Erdoğan'ın Mısır politikasını eleştiren açıklamalarda bulunmuştur (UAE denounces Erdogan's..., 2014).

Türkiye ve BAE arasındaki ayrışma Libya'daki gelişmelere de yansımıştır. Libya'da rejim karşıtı gösterilerin başlaması ile Türkiye Kaddafi ile görüşmelerin devam etmesinden yana tavır alırken BAE (ve Katar) hava kuvvetleri NATO müdahalesinde yer almıştır. Kaddafi'nin devrilmesinin ardından ise Türkiye ve Katar, Müslüman Kardeşler bağlantılı grupları (Abdel Hakim Belhaj liderliğindeki Trablus Tugayı, Misrata Mahjub Tugayı) ve Fayiz el-Sarrac liderliğinde kurulan Ulusal Geçiş Konseyi ve Genel Ulusal Kongre'yi desteklemişlerdir. BAE ve S. Arabistan ise ülkede Müslüman Kardeşlerin güç kazanmasına karşı çıkmış, Trablus'un güneyinde etkin olan Zintani askeri gruplarını desteklemiştir (Harchaoui ve Lazib, 2019: 8-12). Nitekim Genel Ulusal Kongre'nin feshedilmesi girişimi ile beraber Trablus'ta çatışmalar başlamış, Trablus (Genel Ulusal Kongre) ve Tobruk'ta (Temsilciler Meclisi) ayrı

---

⁷ Protestoların Körfez bölgesine de sıçraması ile bu ülkelerin temel hedefi geleneksel yönetimlerin (monarşi) korunması yönünde olmuştur. Bu bağlamda Suudi Arabistan Kralı Abdullah bin Abdülaziz, 2011 ve 2012 yıllarında düzenlenen KİK zirvelerinde Konseyin birliğe dönüşmesini ve Fas ve Ürdün monarşilerinin de örgüte katılmasını önermiş, ancak bu öneri Suudi hegemonyasından çekinen diğer üye devletler tarafından (Bahreyn dışında) kabul görmemiştir (Albayrakoğlu, 2014).

hükümetler oluşmuştur. Bu süreçte Tobruk'taki hükümetle ittifak içerisinde olan Libya Ordusu eski generali Halife Haftar, Libya Ulusal Ordusunu kurarak Mayıs 2014'te Bingazi'deki güçlere karşı "Karama Operasyonu"nu düzenlemiştir. Operasyonun ardından Haftar'ın ülkeyi kontrol alma girişimleri devam etmiştir. Libya'da IŞİD'in güçlenmesini öne süren BAE, BM'nin yeni hükümet kurma girişimlerine rağmen Fransa, Rusya, Suudi Arabistan, Mısır ile beraber Haftar'ı desteklemiştir (Hedges ve Cafiero, 2017: 138-139).

Diğer yandan 2011 yılının sonunda Suriye'de çatışmaların başlamasıyla, iki ülke de Esad'a karşı ortak adımlar atmışlardır. BAE'nin de yer aldığı Arap Birliği, Kasım 2011'de Suriye'nin üyeliliğini dondurmuş, Türkiye de bu kararı desteklemiştir. Aralık 2012'de Türkiye ve BAE muhaliflerin oluşturduğu Suriyeli Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK) temsilci olarak tanımış, muhaliflerin örgütlenmesi için düzenlenen konferanslara ev sahipliği yapmıştır. Ancak muhalifler arasında çatışmaların başlaması ve 2013 yılında IŞİD'in Suriye ve Irak'ta güçlenmesi ile iki ülkenin yaklaşımı değişmiştir. Türkiye Müslüman Kardeşlerin etkin olduğu Özgür Suriye Ordusu'nu ve bazı İslami grupları (Ahrar-ı Şam) desteklerken, BAE ülkenin güneyindeki Selefi gruplara (İslam Ordusu/ Ceyşül İslam) doğrudan finansal ve silah desteğinde bulunmuştur (Nuruzzaman, 2015: 226-238). Ayrıca BAE, ABD öncülüğünde Suriye'de IŞİD'e karşı yürütülen hava operasyonlarda (Menbiç ve Rakka) yer almış, terör örgütü PKK'nın Suriye uzantısı olan YPG ve daha sonra kurulan Suriye Demokratik Güçlerini (SDG) desteklemiştir (Ramani, 2019). Türkiye ise bu unsurları kendi güvenliği için doğrudan tehdit olarak görmüş, silahlandırılmasına karşı çıkmıştır.

2014 yılında Müslüman Kardeşler ekseninde yaşanan ayrışma derinleşmiş, örgütü terör örgütü olarak nitelendiren BAE, Suudi Arabistan ve Bahreyn (Dörtlü), büyükelçiliklerini geri çekerek, terörizmi desteklemekle suçladıkları Katar'ın bölgesel politikalarını değiştirmesini talep etmişlerdir. Bu süreçte Katar uzlaşmacı tavır benimsemiş, Mısırlı Müslüman Kardeşler liderlerini sınır dışı etmiştir. Rusya ile yaşanan uçak krizinin ardından bölgede yalnızlaşan Türkiye de BAE ve Suudi Arabistan ile ilişkilerini normalleştirmeye yönelik adımlar atmıştır (Yeşilyurt, 2018: 23). Türkiye'nin Arap Baharı sürecine müdahalesi arttıkça diğer bölge devletleri tarafından neo-Osmanlılık yapmakla suçlanmış, birçok ülke ile gerilimler artmıştır. Bu bağlamda Türkiye, bölgedeki ortakları ile ilişkileri düzeltmek adına Aralık 2015'de Suudi Arabistan'ın liderliğinde Riyad merkezli ilan edilen Terörizmle Mücadele için İslam Ordusu'na katılmıştır (Browning, 2015). Ayrıca Türkiye Mart 2015'de BAE ve Suudi Arabistan'ın Yemen'e yönelik operasyonlarını destekleyici açıklamalar yapmıştır (Erdoğan: Yemen'deki operasyona..., 2015). Nitekim Mayıs 2016'da Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Abu Dabi'ye ziyarette bulunmuş, Şeyh Muhammed bin Zayed El-Nahyan ile görüşmüştür. Görüşmede Çavuşoğlu, "Bundan sonraki süreçte iki ülke arasındaki ilişkilerin, özellikle Suudi Arabistan'la beraber bölgenin istikrarı ve güvenliği için ne kadar önemli olduğunu karşılıklı vurguladık" şeklinde açıklama

yapmıştır. Görüşmenin ardından BAE yaklaşık iki yıldır Ankara'ya atamadığı büyükelçisini 7 Mayıs'ta göndereceğini açıklamıştır (Telci, 2016).

Ancak farklılaşan tehdit algılamaları nedeniyle Suudi Arabistan öncülüğünde bölgede İran'a karşı Sünni ittifakını kurmaya yönelik girişimler başarısız olmuştur. Bu dönemde Türkiye hem IŞİD hem de PKK terör örgütünün saldırılarının hedefi olmuş, dış politikadaki öncelikli hedef sınırlarının güvenliğini sağlamak olmuştur. Bu süreçte ABD ve Ortadoğu'daki ortaklarından destek görmeyen Türkiye, Rusya ile işbirliğini artırmış, Rusya'nın desteği ile Suriye'nin kuzeyine Fırat Kalkanı Operasyonunu gerçekleştirmiştir. Böylelikle iç istikrarın bozulması ve yakın tehditlerin oluşması ile beraber Türkiye'nin dış politikasında sert güç unsurları yeniden ön plana geçmiş, uluslararası ittifak arayışı artmıştır.

Diğer yandan Suudi Arabistan ve BAE'nin temel hedefi Irak, Yemen ve Lübnan'da nüfuzunu artıran İran olmuştur. ABD ve AB ülkelerinin (P5+1) İran ile Nükleer Antlaşma (Ortak Kapsamlı Eylem Planı/ JCPOA) imzalamasına karşı çıkan Muhammed bin Zayed ve Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Salman ikili ittifaka ağırlık vererek İran ve Müslüman Kardeşlere yönelik daha sert adımlar atmaya başlamışlardır. Nitekim Türkiye'nin İran'a ve İhvan'a yönelik politikasının değişmemesi, BAE'nin Türkiye'de hükümet değişikliğini desteklemesine neden olmuştur. Temmuz 2016'da Türkiye'de gerçekleşen başarısız darbe girişimi sırasında BAE destekli *Sky News* ve *Al Arabiya* haber kanalları açık bir şekilde darbeyi desteklemişlerdir. Buna karşılık Türkiye tarafından yapılan açıklamalarda ve yayınlarda darbe teşebbüsünün BAE tarafından finanse edildiğine yönelik iddialar ortaya atılmıştır. Bu gelişmeler karşısında ikili temaslar azalmış, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan Şubat 2017'de gerçekleştirdiği Körfez turunda BAE'ne uğramamıştır (Sheiko, 2018).

Nitekim Haziran 2017'de Katar'ı uluslararası terörizmi ve İran'ın yayılmacı politikalarını desteklemekle suçlayan BAE, Mısır, Suudi Arabistan ve Bahreyn (Dörtlü) Katar'a karşı ekonomik ambargo ve abluka uygulamaya başlamıştır. Dörtlü yaptırımların durdurulması için sunulan 13 maddelik listede Katar'daki Türk askeri üssünün kapatılmasını da koşul olarak sürmüştür (Arab states issue 13 demands..., 2017). Buna karşılık, Türkiye Katar'ı destekleyen açıklamalar yapmış, Türk gıda ürünlerini Katar'a ulaştırarak yaptırımları boşa çıkarmaya yönelik adımlar atmıştır. Ayrıca Türkiye Katar'da üs kurma sürecini hızlandırmış, 1-7 Ağustos 2017 tarihlerinde iki ülke ortak askeri tatbikat yapmıştır (Girit, 2017). Ancak Türkiye bu süreçte, 23-24 Temmuz 2017'de Riyad, Kuveyt ve Doha'ya ziyarette bulunup arabuluculuk yapmaya çalışırken Abu Dabi nezdinde girişimlerde bulunmamış, ülkeyi ziyaret etmemiştir.

Bu dönemde BAE, Türkiye'nin Ocak 2018'de Suriye'de gerçekleştirdiği Zeytin Dalı Operasyonu'nu yabancı bir devletin Arap ilişkilerine müdahale olarak nitelendirmiştir. Abu Dabi, Aralık 2018'de Suriye'deki Esad hükümeti ile yeniden ilişkileri tesis etmiştir (Ramani, 2019). Ayrıca BAE, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki YPG terör örgütüne karşı Ekim 2019'da yürüttüğü Barış

Pınarı Harekatı'nı Arap Birliği nezdinde kınanması yönünde oy kullanmıştır (Saudi Arabia, UAE, Bahrain..., 2019). Buna karşılık Türkiye BAE ve Suudi Arabistan'ın Yemen'de yürüttüğü operasyonlar sonrasında yaşanan insani duruma daha fazla vurgu yapmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, karşılıklı resmî açıklamalar ve medyadaki haberlere de yansımıştır. BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayed el-Nahyan Twitter hesabından Osmanlı'nın Medine'deki valisi Fahreddin Paşa'yı Arap Halkına ihanet etmekle suçlayan ve Erdoğan'ın da seleflerine benzediğini vurgulayan yazıyı paylaşmıştır. Buna karşılık Erdoğan, bakanı sert bir dille eleştirmiş ve BAE Büyükelçiliğinin bulunduğu sokağın ismi Fahrettin Paşa olarak değiştirilmiştir (BAE Büyükelçiliği'nin sokağına..., 2018). İki ülke arasındaki gerilim, gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Ekim 2018'de Suudi Arabistan Konsolosluğunda öldürülmesi ile yeniden gündeme gelmiştir. Cinayetin ardından BAE adına casusluk yaptıkları ve Cemal Kaşıkçı cinayetiyle bağlantılı oldukları şüphesiyle 9 Nisan'da 2 Filistinlinin tutuklanmış ve zanlılardan Zeki Hasan hapisanede intihar etmiştir (BAE adına casusluk yaptığı..., 2019). Bu dönemde BAE'nin ABD'de Türkiye'nin aleyhine lobicilik faaliyetleri sürdüğü de iddia edilmiştir (Al Kasem, 2019). Nitekim siyasi alandaki krizlere rağmen artarak devam eden ekonomik ilişkiler son yıllarda toplum nezdinde yaşanan gerilimler nedeniyle yavaşlamış, BAE vatandaşlarının Türkiye ziyareti ve yatırımları azalmıştır.

Günümüzde Türkiye ve BAE arasında yaşanan rekabet Kuzey Afrika'da devam etmektedir. Bingazi'de kendi hükümetini kuran Haftar, BAE ve Rusya'nın desteğini alarak Sirte, Bingazi ve Derna'yı ele geçirmiş, Nisan 2019'da başkent Trablus'a yönelik saldırılara başlamıştır. Buna karşılık Türkiye, Ocak 2016'da BM'in desteği ile Tunus'ta kurulan Fayez el-Sarrac liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümetini desteklemiş, savunma ve silah antlaşması imzalamıştır. Haftar'ın saldırıları karşısında Trablus'un savunmasında Türk İHA'ları önemli rol oynamaktadır (Delalande, 2019). Nitekim Doğu Akdeniz'de Kıta Sahaneliği sorunu karşı karşıya gelen Türkiye⁸, Libya ile Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Mutabakatı Muhtırası imzalamış, anlaşma gereği Libya'ya asker göndermiştir.⁹ Libya ile ilişkin barış görüşmelerine aktif bir şekilde katılan Türkiye, bir yandan Rusya diğer yandan Avrupa Birliği ülkeleri ile müzakerelerde bulunmuştur. Ancak Ocak 2020'de Berlin'de Türkiye ve BAE'nin de katıldığı uluslararası zirvede (ABD, Rusya, Çin, Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa, Kongo, Mısır ve Cezayir) taraflara silah teminin durdurulması ve ateşkes öngörülse de BAE desteği ile Haftar'ın saldırıları devam etmiş, Türkiye de Sarrac hükümetine askeri desteğini sürdürmüştür (Libya's Haftar makes..., 2020).

---

⁸ Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetiminin tek taraflı Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanından, ihtilafli bölgede ruhsat verilerek doğalgaz aramaları başlamıştır. Buna karşılık Türkiye, adaların yetki alanlarının olmadığını iddia ederek kendi belirlediği kıta sahanlığını ilan etmiştir. (Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya., 2019).

⁹ Bu süreçte Türkiye'nin Suriye'de muhaliflerin çatı örgütü olan Suriye Milli Ordusu'na bağlı birlikleri Trablus'a gönderdiği de iddia edilmektedir (McKernan ve Akoush, 2020).

Sudan’da da Müslüman Kardeşler kökenli ve Türkiye’nin iyi ilişkiler geliştirdiği Ömer el-Beşir, 2019 baharında süren gösterilerin ardından askeri darbeye düşürülmüş, yerine Abdulfettah el Burhan liderliğindeki Geçiş Konseyi gelmiştir. Günümüzde BAE ve Suudi Arabistan ekonomik yardımlar vasıtasıyla Sudan’ın politikalarını yönlendirmeye çalışmaktadır (Sudan has received half..., 2019). Bu gelişme üzerine Sudan’ın Türkiye ile 2018 yılında imzaladığı Sevakin adasını 100 yıllığına Türkiye’ye kiralanmasını öngören antlaşmanın iptal edileceği iddia edilmiştir. Nitekim Sudan’daki yeni askeri yönetim Libya’daki iç savaşa taraf olmuş, 3000 Sudanlının Hafter ordusuna destek verdiği iddia edilmiştir (McKernan vd., 2020).

İki devlet Somali’de de rekabeti sürdürmeye devam etmektedir. Türkiye hem ülkede yaşanan doğal afetlere hem de Eş-Şabab terör örgütünün saldırılarına karşı Somali merkezi Farmajo hükümetine destek vermektedir. 2011 yılından itibaren ülkeye büyük ölçüde insani yardımda bulunan Türkiye, Somali’de askeri üs kurarak askeri eğitim de vermektedir (Bergmann ve Kirkpatrick, 2019).

Buna karşılık BAE Afrika Boynuzu, ülkenin enerji arzını ve deniz ticaretini kontrol etmek için önemli bir nokta olarak görmektedir. Bu nedenle Türkiye’nin Somali’deki nüfuzunu tehdit olarak algılayan BAE ayrılıkçı Somaliland yönetimini desteklemekte ve Somali hükümetinin itirazlarına rağmen Bossaso ve Berbera’da üs bulundurmaktadır.¹⁰ Ayrıca BAE Tunus, Fas ve Cezayir’de Müslüman Kardeşlerin güçlenmesine karşı çıkmaktadır. BAE, Fas ve Cezayir’de mevcut hükümetleri desteklerken, Tunus’taki hükümet kurma süreçlerini de dikkatle izlemektedir. Bu ülkelerde Türkiye ve BAE, yaşanan rekabeti sıfır toplamlı bir süreç olarak görmekte, karşı tarafın kazanımlarını önlemeye yönelik adımlar atmaktadırlar.

Diğer yandan ABD’nin Donald Trump yönetimi, Mayıs 2018’de İran ile yapılan antlaşmadan çekilmiş, İran’a yönelik yaptırım politikasına (maksimum baskı politikası) geri dönüş yapmıştır. Bu politika ile bölgedeki müttefikleri arasındaki sorunları çözmeye (Filistin Sorununda yeni barış planını/ Yüzyılın Antlaşması) ve İran’a karşı ittifak oluşturmaya çalışmıştır. Bu süreçte Türkiye, ABD’nin öngördüğü barış planına açık bir şekilde karşı çıkmış ve sürece katılan Körfez ülkelerini eleştirmiştir (Kucukgocmen ve Gumrukcu, 2020). Buna karşılık Trump’ın İran politikasını sürdürmesini sağlamak için BAE ve Suudi Arabistan, İran’a karşı İsrail ile iş birliği yapmaya başlamıştır (Jakes ve Wong, 2019). İkili Şubat 2019’da ABD ve İsrail ile beraber İran’a karşı ortak politikaları görüşmek için Varşova’da düzenlenen “Ortadoğu’da Barış ve Güvenliğin Geleceğini Geliştirme” toplantısında (Warsaw Ministerial) yer almıştır (Smonlenski ve Pietromarchi, 2019). Bu adımlar karşısında İran ise Yemen’deki Husiler vasıtasıyla ikiliye karşı politikasını sertleşmiştir. 2019 yılında BAE limanlarındaki ticari tankerlere, Suudi petrol tesislerine ve yerleşim yerlerine çok sayıda füze ve İnsansız Hava Araçları (İHA) saldırısı düzenlenmiştir (Yee, 2019) Nitekim ABD ile İran arasında gerilim daha da artmış, İran

¹⁰ Ayrıca BAE, Yemen’e yönelik operasyonlarda kullanmak amacıyla Eritre’de Assab hava ve deniz üssü kurmuştur (Fuller ve Roy, 2018).

ABD'ye ait İHA'yı düşürürken ABD Ocak 2020'de Irak hava sahasında düzenlediği operasyonla İran Devrim Muhafızlarına bağlı Kudüs Gücü kumandanı Kasım Süleymani'yi ve İran'ın desteklediği Haşdi Şabi ve Hizbullah kumandanlarını öldürmüştür (Doucet, 2020). Bu süreçte Türkiye, İran'ın bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olsa da "İran Sorununa" müdahil olmama politikasını izlemektedir. Ancak önemimizdeki dönemde ABD'nin İran'a yönelik olası müdahalesi hem bölgesel dinamikleri hem de Türkiye ile BAE arasındaki ilişkileri önemli ölçüde değiştirecektir.

7. SONUÇ

Bu çalışmada Lobell'in "karmaşık tehdit tanımlama" modelinden hareketle Türkiye ve BAE'nin tehdit tanımlama süreçleri incelenmiştir. Ayrıca devletlerin dış politika çıktıları üzerinden üç önemli sonuca ulaşılmıştır: iç istikrarın bozulması ve yakın tehdit durumunda devletlerin dış politikada sert güç unsurlarına ağırlık verdiği; yakın tehdit durumunda dış dengelemede uluslararası güçle ittifaka öncelik verdiği, uluslararası korumanın eksik olması durumunda ise bölgesel ittifaka yöneldiği; materyal kapasitenin ve iç istikrarın artmasına paralel olarak ise dış politikada yumuşak güç unsurlarına ağırlık verdiği gözlemlenmiştir.

Türkiye-BAE ilişkilerinin ilk yıllarında tehdit algısında bölgesel düzeyler farklılık göstermiştir. BAE, Körfez alt bölgesindeki değişimlerini önceliklerken Türkiye için Akdeniz havzası ve Levant alt bölgesindeki değişimler önemli olmuştur. Bu bağlamda BAE için öncelikli dış tehdit olarak Irak ve İran görülürken Türkiye için Yunanistan ve Rusya tehdit olarak ön planda olmuştur. Bu dönme uluslararası ittifak bağı zayıf olan iki ülke de bölgesel ittifak arayışıyla Arap Dünyası ile ilişkileri geliştirmeye çalışmış, ancak karşılıklı ilişkiler çok kısıtlı kalmıştır. 1980'li yıllarda ise iki ülke de İran tehdidini dengelemek için Irak'a destek vermiştir. Nitekim 1990'lı yıllarda Türkiye ve BAE, iç istikrarsızlıklar (Türkiye'de Kürt Sorunu, BAE'de İslami Radikalleşme) nedeniyle uluslararası ittifaka ağırlık vermiş, ABD ile ilişkisini geliştirmiştir. 2000'li yıllarda ise rejim istikrarının artmasına paralel olarak her iki ülke, benzer dış politika araçlarını kullanmışlardır. Yumuşak güç unsurlarına ağırlık veren iki ülke de Irak ve Mısır gibi geleneksel bölgesel güçlerin boşluğu doldurmaya yönelik ortak adımlar atmış, bölgede nüfuzunu artırmaya çalışmışlardır. Bu süreçte ortak ekonomik çıkarlar öncelikli olmuş, Türkiye ve BAE arasındaki ilişkiler gelişmiştir.

Ancak Arap Baharı sonrasında tehdit algılamasındaki farklılıklar ve buna paralel olarak bölgesel ortak seçimlerinin değişmesi ve çıkarların çatışması iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. Türkiye, Mısır ve Suriye'deki rejim karşıtı ayaklanmalara, son dönemdeki arabuluculuk rolüne tersine, tek tarafı (genellikle Müslüman Kardeşler kökenli grupları) destekleyerek müdahil olmuştur. Buna karşılık BAE, Libya ve Suriye'de yönetimlerin değişmesini desteklemesine rağmen kendi ülkesinde de önemli nüfuz sahibi Müslüman Kardeşlerin bölge devletlerinin hükümetlerinde yer almasına karşı çıkmıştır. Süreci

kendi lehine çevirmeye çalışan Türkiye ve BAE, bölgede farklı militan gruplara silah desteği sağlamıştır. 2013 yılında kadar Türkiye ve BAE'nin desteklediği gruplar ortak düşmana karşı mücadele ederken Mısır'da yaşanan devrimin ardından iki tarafın desteklediği gruplar doğrudan karşı karşıya gelmişlerdir. Ayrıca Türkiye'nin Afrika Boynuzunda da aktif dış politika yürütmesi bölgeyi kendi ticari çıkarları için önemli güzergâh olarak gören BAE için olumlu karşılanmamıştır. Nitekim sınırda tehditler belirginleştikçe (Türkiye için Suriye, BAE için Yemen) dış politika da sert güç unsurlarına ağırlık verilmiştir. İki ülke bölgede askeri üsler elde etmeye başlamış, askeri müdahalelerden de çekinmemiştir.

KAYNAKÇA

Akyıldız, A. ve Kurşun, Z. (2014) "*Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi*", İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Albayrakoğlu, E. P. (2014) "Gulf Integration in Post-Arab Spring: Deepening or Decaying", *Güvenlik Stratejileri*, 19: 1-30.

Al Kasem, B. (2019) "*UAE lobby group calls on US senators to impose Turkey sanctions*", Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/uae-lobby-group-calls-senators-impose-turkey-sanctions-191217074943261.html>, (25.12.2019).

Almezaini, K. (2012) "*The UAE and Foreign Policy: Foreign aid, identities and interests*", Oxon: Routledge.

Aydın, M. ve Aras, D. (2004) "Ortadoğu'da Ekonomik İlişkilerin Siyasi Çerçevesi; Türkiye'nin İran, Irak ve Suriye ile Bağlantıları", *Uluslararası İlişkiler*, 1(2): 103-128.

Aykan, M. (1996) "Turkish Perspectives on Turkish-US Relations concerning Persian Gulf Security in the Post-Cold War Era: 1989-1995", *Middle East Journal*, 50(3): 344-358.

Bahgat, G. (2008) "Security in the Persian Gulf: Perils and Opportunities", *Contemporary Security Policy*, 29(2): 303-321

Barnett, M. ve Gause, F. G. (1998) "Caravans in Opposite Directions: Society, State and Development of a Community in the Gulf Cooperation Council", *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press:161-198.

Bergman, R. and Kirkpatrick, D.D. (2019) "With Guns, Cash and Terrorism, Gulf States Vie for Power in Somalia", The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/07/22/world/africa/somalia-qatar-uae.html>, (15.09.2019).

- Browning, N. (2015) "Saudi Arabia announces 34-state Islamic military alliance against terrorism", *Reuters*: <http://uk.reuters.com/article/uk-saudi-security/saudi-arabia-announces-34-state-islamic-military-alliance-against-terrorism-idUKKBN0TX2LN20151214> (10.09.2017).
- CENTCOM, <https://www.centcom.mil/ABOUT-US/HISTORY/>, (17.08.2019).
- Congressional Research Service (2019) "The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy", <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS21852.pdf>, (01.02.2020).
- Cooper, S., "State-Centric Balance of Threat Theory: Explaining the Misunderstood Gulf Cooperation Council", *Security Studies*, 13 (2): 306-349.
- David, S. R. (1991) "Explaining Third World Alignment," *World Politics*, 43 (2): 233-256
- Delalande, A. (2019) "How Libya's skies became battleground for UAE-Turkey proxy war", Middle East Eye: <https://www.middleeasteye.net/news/how-libyas-skies-became-battleground-uae-turkey-proxy-war>, (13.09.2019).
- Doucet, L (2020) "Qasem Soleimani: US kills top Iranian general in Baghdad air strike", BBC News: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50979463>, (18.01.2020).
- Ekşi, M. ve Erol, M.M. (2018) "The Rise and Fall Of Turkish Soft Power and Public Diplomacy", *Akademik Bakış*, 11(23): 15-45.
- Freer, C (2015) "The Muslim Brotherhood in the Emirates: Anatomy of a crackdown", Middle East Eye: <https://www.middleeasteye.net/big-story/muslim-brotherhood-emirates-anatomy-crackdown>, (03.02.2020).
- Fuller, B. ve Roy, E. (2018) "Exporting (In)stability: The UAE's Role in Yemen and the Horn of Africa", ACLED: https://www.acleddata.com/2018/10/10/exporting-instability-the-uaes-role-in-yemen-and-the-horn-of-africa/#_ftn2, (04.07.2018).
- Girit, S. (2017), "Why is Turkey standing up for Qatar?", BBC News: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40262713>, (21.08.2019)
- Gundogan, U. (2003), "Islamist Iran and Turkey, 1979-1989: State Pragmatism and Ideological Influences", *Middle East Review of International Affairs*, 7 (1).
- Gümüšoğlu, F. "Türkiye-BAE İlişkilerinde Bahar Dönemi (1980-1990): Fırsatlar ve Motivasyonlar", *ORDAF*: <http://ordaf.org/turkiye-bae-iliskilerinde-bahar-donemi-1980-1990-firsatlar-ve-motivasyonlar/>, (08.09.2019).
- Harchaoui, J. ve Lazib, M. (2019) "Proxy War Dynamics in Libya", PWP Conflict Studies.
- Hassan, S. (2008) "Turkey's Israel Policy Since 1945", *Proceedings of the Indian History Congress*, 69: 921-929.

Hedges, M. ve Cafiero, G. (2017) “The GCC and the Muslim Brotherhood: What Does the Future Hold?”, *Middle East Policy*, 24 (1): 129-153.

Jakes, L. ve Wong, E. (2019) “The U.S. Has Joined Secret Talks With Israel and the U.A.E. The Topic? Iran.”, *The New York Times*: <https://www.nytimes.com/2019/08/15/us/politics/us-iran-uae-israel.html>, (19.09.2019).

Kucukgocmen, A. ve Gumrukcu, T. (2020) “Turkey's Erdogan criticizes Arab silence over U.S. Middle East plan”, *Reuters*: <https://www.reuters.com/article/us-israel-palestinians-plan-turkey/turkeys-erdogan-criticizes-arab-silence-over-u-s-middle-east-plan-idUSKBN1ZU1VK>, (15.02.2020).

Lagrenzi, M. (2011) “*The GCC and the International Relations of the Gulf : Diplomacy, Security and Economic Coordination in a Changing Middle East*”, London: I.B.Tauris, EBSCO Veritabanı (15.08.2017).

Lawson, F.H. ve Legrenzi, M. (2017) “Repression and Monarchical Resilience in the Arab Gulf States”, *The International Spectator*, 52 (1): 76-87.

Lobell, S. E. (2009) “Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model”, *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, pp.43-44.

Mason, R. (2018) “Breaking the mold of small state classification? The broadening influence of United Arab Emirates foreign policy through effective military and bandwagoning strategies”, *Canadian Foreign Policy Journal*, 24 (1): 95–112.

Mckernan, B. ve Akoush, H. (2020) “Exclusive: 2,000 Syrian fighters deployed to Libya to support government”, *The Guardian*: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/15/exclusive-2000-syrian-troops-deployed-to-libya-to-support-regime>, (e.t.30.01.2020).

Nuruzzaman, M. (2015) “Qatar and the Arab Spring down the Foreign Policy Slope”, *Contemporary Arab Affairs*, 8, (2): 226-238.

Onley, J. ve Khalaf, S. (2006) “Shaikly Authority in the Pre-oil Gulf: An Historical-Anthropological Study”, *History and Anthropolgy*, 17 (3): 189-208.

Oran, B. (2008), “Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar”, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkızılcık, Ö. “Türkiye ve BAE İdeolojik Temelli Rekabete Rağmen Süren İlişki”, *Dünya Bülteni*: <https://www.dunyabulteni.net/dubam/turkiye-ve-bae-ideolojik-temelli-rekabete-ragmen-suren-iliski-h425409.html>, (20.09.2019).

Parlar Dal, E. (2012), "The Transformation of Turkey's Relations with the Middle East: Illusion or Awakening?", *Turkish Studies*, 13 (2): 244-267.

Priess, D. (1996) "Balance of Threat Theory and the Genesis of the Gulf Cooperation Council, *Security Studies*, 5: 143-171.

Ramani, S. (2019) "UAE steps up anti-Turkey efforts in Syria", *Al Monitor*: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/02/uae-syria-turkey-containment-efforts-kurds-erdogan.html>, (23.10.2019).

Resmi Gazete (2011) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110310-26.htm>, (13.08.2019).

Resmi Gazete (1984) <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18538.pdf>, (13.08.2019).

Resmi Gazete, "Birleşik Arap Emirlikleri" Taraması, <https://www.resmigazete.gov.tr>, (13.08.2019).

Rubin, B. (1989) "The Gulf States and the Iran-Iraq War", *The Iran-Iraq War: Impact and Implication*.

Sheiko, Y. (2018) "The United Arab Emirates: Turkey's New Rival", The Whasigton Institute: <https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/the-united-arab-emirates-turkeys-new-rival>, (10.06.2019).

Sherwood, L. (2017) "Risk Diversification and the United Arab Emirates' Foreign Policy", *The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring*, New York: Routledge.

Smolenski, J. ve Pietromarchi, V. (2019) "US-led Middle East conference in Warsaw: All you need to know", *Al Jazeera*: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/led-middle-east-summit-warsaw-190212230343271.html>, (05.01.2020).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Birleşik Arap Emirlikleri Siyasi İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-birlesik-arap-emirlikleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (10.08.2019).

Takeyh, R. (2010) "The Iran-Iraq War: A Reassessment", *Middle East Journal*, 64 (3): 365-383.

Telci, İ. N. (2016) "Türkiye-BAE ilişkilerindeki yumuşamayı anlamlandırmak", *Al Jazeera*: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-bae-iliskilerindeki-yumusamayi-anlamlandirmak>, (13.08.2019).

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/bae/ulke-profili/turkiye-ile-ticaret>, (15.08.2019).

TÜİK, "Dış Ticaret İstatistikleri Dinamik Sorgulama", <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> (05.08.2019).

UAE Government, <https://government.ae/en/more/history-of-the-uae>, (15.07.2019).

UAE Government, <https://www.government.ae/en/about-the-uae/the-seven-emirates>, (15.07.2019).

Ulrichsen, K.C. (2017) “The United Arab Emirates: Power, Politics and Policy-Making”, New York: Routledge.

USA Presidency (1980)
“Jimmy Carter’ State of the Union address to the U.S. Congress”, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=33079> (10.07.2018).

Walt, S. M. (1990) “*The Origins of Alliances*”, Ithaca, NY: Cornell University Press.

Werr, P. (2013) “UAE offers Egypt \$3 billion support, Saudis \$5 billion”, Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-egypt-protests-loan/uae-offers-egypt-3-billion-support-saudis-5-billion-idUSBRE9680H020130709>, (03.09.2019).

World Bank, <https://data.worldbank.org/country/united-arab-emirates?view=chart> (12.01.2020).

Yee, V (2019) “Yemen’s Houthi Rebels Attack Saudi Oil Facilities, Escalating Tensions in Gulf”, The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/05/14/world/middleeast/saudi-oil-attack.html>, (08.01.2020).

Yerasimos, S. (2009) “Milliyetler ve Sınırlar/Balkanlar, Kafkaslar ve Orta-Doğu”, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeşilyurt, N. (2018) “Whither Inter-Sunni Relations in the Middle East? Turkey and the Gulf Cooperation Council”, *Mediterranean Quarterly*, 29 (1): 20-35.

“Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis” (2017) Al Jazeera: <http://www.aljazeera.com/news/2017/06/arab-states-issue-list-demands-qatar-crisis-170623022133024.html> (10.09.2017).

“BAE adına casusluk yaptığı iddia edilen tutuklu Silivri Cezaevi'nde ölü bulundu” (2019) Deutsche Welle Türkçe: <https://www.dw.com/tr/bae-adına-casusluk-yaptığı-iddia-edilen-tutuklu-silivri-cezaevinde-ölü-bulundu/a-48524301>, (18.09.2019).

“BAE Büyükelçiliği'nin sokağına "Fahreddin Paşa" ismi verildi” (2018) TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/bae-buyukelciliginin-sokagina-fahreddin-pasa-ismi-verildi-345882.html>, (10.09.2019).

“Erdoğan: Yemen'deki operasyona lojistik destek verebiliriz” (2015) Hürriyet: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdogan-yemendeki-operasyona-lojistik-destek-verebiliriz-28566527>, (13.08.2019).

“Erdoğan'dan güven çağrısı” (2004) Hürriyet: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-guven-cagrisi-38558760> (e.t.10.09.2019).

“Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya anlaşması bölgede dengeleri nasıl etkiler?” (2019) BBC News: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215>, (20.12.2019).

“Libya's Haftar makes renewed push in west as ceasefire falters” (2020) Middle East Eye: <https://www.middleeasteye.net/news/libyas-haftar-makes-push-western-libya-ceasefire-falters>, (30.01.2020).

“Saudi Arabia, UAE, Bahrain, and Egypt condemn Turkey’s aggression on Suriya” (2019) Al Arabiya: <https://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2019/10/09/Saudi-Arabia-condemns-Turkish-aggression-on-north-east-Syria.html>, (15.10.2019).

“Sudan has received half the \$3 billion promised by Saudi Arabia and UAE” (2019) Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-sudan-emirates-saudi/sudan-has-received-half-the-3-billion-promised-by-saudi-arabia-and-uae-idUSKBN1WN137>, (22.10.2019).

“Turkey-GCC Trade and Business Relations” (2017) *Oxford Gulf and Arabian Peninsula Studies Forum*, <https://www.oxgaps.org/files/turkey-gcc-trade-and-business-relations-2017.pdf>, (13.08.2019).

“UAE denounces Erdogan’s U.N. attack on Egypt” (2014) Al Arabiya: <https://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/09/25/UAE-denounces-Erdogan-s-U-N-attack-on-Egypt.html>, (e.t.02.09.2019).